

III. KESKPANGA RAHVUSVAHELINE TEGEVUSKESKKOND

Eesti on osa geograafilisest, majanduslikust ja kultuurilisest Euroopast. Seega on kõigiti loomulik, et Eesti integratsioon Euroopa Liiduga (EL) süveneb pidevalt¹. Eestit mõjutavad vahetult kõik ELi majanduslikud ja poliitilised protsessid. 2001. aastal võtsid ELi liikmed vastu olulisi otsuseid nii laienemise kui tulevikudebati algatamise osas, laialdast tähelepanu äratanud sündmuseks oli euro sularaha kasutuselevõtt 2002. a jaanuaris. Süvenev integratsioon laiendab Eesti majandusalase koostöö väljavaateid, kuid samas kohustab järjest enam andma ka oma panust riikidevahelise koostöö edendamisse ning rahvusvaheliselt tunnustatud heade tavade rakendamisse. Rahvusvahelise koostöö vallas oli pärast 11. septembri rünnakut USA-le aasta olulisimaks märksõnaks terrorismivastane võitlus. Terrorismi finantseerimise ja sellega seonduva rahapesu aspektid on nii ÜRO, Rahvusvahelise Valuutafondi kui Euroopa Liidu teravdatud tähelepanu all.

EUROOPA LIIDU MAJANDUS- JA FINANTSPOLIITIKA

Euroopa Liidu majandus- ja finantspoliitika lähtub 2000. a märtsis Lissaboni Ülemkogul² fikseeritud pikaajalistest eesmärkidest. Eelseisva aastakümne strateegiline eesmärk on muuta EL kõige konkurentsivõimelisemaks ja dünaamilisemaks teadusel baseeruvaks majanduspiirkonnaks maailmas. Selle eesmärgi saavutamise vahendid on tööhõive suurendamine, majandusreformid ja sotsiaalne ühtekuuluvus ehk Euroopa sotsiaalse mudeli moderniseerimine. Võtmeküsimus on siseturu lõplik ülesehitamine, mis hõlmab ELi finantsturgude integreerimist, aga ka mitme muu valdkonna, sh elektri- ja gaasituru liberaliseerimist. Siseturu loomisele aitab kaasa lõplik üleminek eurole, mis muudab hinnad liikmesriikides läbipaistvamaks ja soodustab seeläbi edasist majanduspoliitika ühtlustamist. Finantsturgude integreerimise eesmärki teenib eelkõige 1999. aastal vastu võetud ja Lissaboni Ülemkogu poolt prioriteediks seatud finantsteenuste alane tegevusplan.

Euroopa Liidu majanduspoliitika oluline osa on selle regulaarne koordineerimine liikmesriikide vahel, mis lähtub stabiilsuse ja kasvu pakti järgimisest ja mille aluseks on liikmesriikide koostatavad ühildumise- ehk konvergentsiprogrammid (väljaspool euroala asuvatele riikidele) ja stabiilsusprogrammid (euroala riikidele). Majanduspoliitika koordineerimise põhjuseks on arusaam, et ühisturu ja eriti ühise rahapoliitika tingimustes avaldab ühe riigi majanduspoliitika mõju kogu piirkonnale.

LÕPLIK ÜLEMINEK EUROLE

2002. aasta algul jõudis lõpule oluline etapp Euroopa ühise turu ja riikide majanduse arengus – ühisvaluuta euro hakkas 12 Euroopa Majandus- ja Rahaliidu liikmesmaas ringlema ka sularahana. Kolm ELi liikmesriiki (Rootsi, Suurbritannia ja Taani) ei võtnud veel ühisraha kasutusele.

Lõplik üleminek eurole süvendab veelgi neid protsesse, mis said alguse ühise arveldusraha kasutuselevõttuga 1999. aastal – hindade suurem läbipaistvus soodustab konkurentsi ning ressursside

¹ Vt Eesti Panga tegevus integreerumisel Euroopa Liiduga, lk 77–79.

² Euroopa Ülemkogu (European Council) – koosneb riigipeadest ja valitsusjuhtidest ning Euroopa Komisjoni presidendist. Ülemkogu mitteformaalne kohtumine toimub vähemalt korra eesistumisperioodi jooksul eesistujariigis.

efektiivsemat paigutust, avardab europiirkonna investeerimisvõimalusi ja suurendab majandusalast koostööd riikide vahel. See mõjub positiivselt euroala majanduse arengule. Arvestades Eesti tihedat seotust ELi majandusruumiga, kanduvad need positiivsed signaalid väliskaubanduse ja finantsturgude kaudu ka Eestisse.

EESMÄRGID JA TEGEVUS FINANTSTURGUDE INTEGREERIMISEL

Ühtse rahapoliitika tingimustes muutub eriti oluliseks ELi-sisese integratsiooni saavutamine ka muudes majandusvaldkondades. Sellepärast on liidu viimase aja prioriteetide seas olulisel kohal struktuuri-reformid ja finantsturgude, eriti aga väärtpaberiturgude integratsioon, mille puudumine võib raskendada rahapoliitika sujuvat elluviimist. Kiideti heaks Euroopa Komisjoni 1999. aastal välja töötatud finantsteenuste alane tegevusplaan³, mis peaks tagama ELi finantsturgude täieliku integratsiooni 2005. aastaks, sh väärtpaberiturgude osas 2003. aastaks.

See tegevusplaan koosneb 42 punktist, hõlmates juriidiliste instrumentide (direktiivid, määrused) vastuvõtmist, aga ka uuringuid ja soovitude väljatöötamist mitmes finantssektori valdkonnas. Vastavalt 2001. a detsembris Laekenis Ülemkogule esitatud raportile on tegevusplaanist täidetud 25 punkti, sh võeti 2001. a teisel poolel vastu uus rahapesu tõkestamise direktiiv, saavutati kokkulepe eurodes teostatavate maksete teenustasu ühtlustamise osas, saavutatud on poliitiline konsensus väärtpaberituru alase seadusandluse kiiremat menetlemist võimaldava mehhanismi rakendamiseks.

Olulise osa finantsteenuste tegevusplaanist moodustavad finantsstabiilsuse tagamisele suunatud sammud ehk finantssektori järelevalve tugevdamine selliselt, et see vastaks rahvusvahelistele standarditele. Tähtsamad märksõnad tulevikuks on rahvusvaheliste raamatupidamisstandardite (IAS) kohustuslik rakendamine kõigi börsifirmade puhul, finantskonglomeraatide (erinevates finantsteenuste valdkondades tegutsevate ettevõtete gruppide) tõhusam järelevalve ja rangemad usaldatavus-normatiivid, tõhusamad mehhanismid võimalike pahatahtlike turumanipulatsioonide tõkestamiseks.

Koos finantsturgude integreerituse süvenemisega on tihenenuid koostöö nii erinevate finantssektorite kui ka liikmesriikide järelevalveinstitutsioonide vahel. Euroopa Liidu liikmesriikide jaoks on ülemaailmsete foorumite kõrval esmaoluliseks ELi-sisene tegevus, mille keskmeks on liikmesriikide pangandus-, kindlustus- ja väärtpaberituru järelevalvajaid ühendavad komiteed. Järelevalvajate koostöö tähtsust tõstab esile Brouweri grupi⁴ 2000. aastal koostatud raport, mis on aluseks seisukohale, et liikmesriikide pädevuses olev finantssektori järelevalve on olnud ELi finantsstabiilsuse tagamisel edukas ning puudub vajadus tsentraliseeritud järelevalve järele. Lisaks ELi ühtse finantsturu ja selle järelevalve standardite loomise toetamisele on komiteedel tähtis roll infovahetuses ning finantsturu arengu alastes aruteludes. Üha olulisemaks on muutumas koostöö, mis põhineb seisukohal, et finantsturu eri segmendid moodustavad ühtse turu, tähtsustumas on finantskriiside ennetamise ja lahendamise põhimõtted.

EUROOPA LIIDU JA KANDIDAATRIIKIDE VAHELISE MAJANDUSPOLIITILISE KOOSTÖÖ RAAMISTIK

Integratsiooniprotsessi edenedes süveneb Eesti ja teiste kandidaatriikide majanduspoliitiline koostöö Euroopa Liidu ja selle liikmesriikidega, valmistamaks ette uusi liikmeid aktiivseks osalemiseks ELi majanduspoliitika koordinatsioonimehhanismis. 2001. aastal koostöövormid arenesid ja täienesid.

³ *Financial Services Action Plan.*

⁴ Brouweri grupp – Majandus- ja Finantskomitee (EFC) töögrupp, mis esitas majandus- ja rahandusministritele ELi järelevalvealase raporti aprillis 2000.

Esmakordselt osalesid kandidaatriigid ELi Majandus- ja Rahandusasjade Nõukogu (Ecofin) laiendatud istungil. Alates 2001. aastast toimub ka regulaarne majanduspoliitiline dialoog ELi Majandus- ja Finantskomitee liikmete ja asendusliikmete ning kandidaatriikide esindajate vahel.

ELi riikide ja kandidaatriikide dialoogi eesmärgid on:

- valmistada kandidaatriigid ette ELi liikmete vaheliseks mitmepoolseks jälgimisprotsessiks;
- hinnata kandidaatriikide eelarve-, majandus-, finants-, raha- ja vahetuskursipoliitika sobivust;
- juhendada tulevasi liikmesriike ELi majanduspoliitilise dialoogi jaoks vajalike institutsioonide loomisel.

Majanduspoliitiline dialoog toimub kandidaatriigi eelnevalt koostatud raamdokumendi – **liitumiseelse majandusprogrammi** alusel. See programm sätestab keskpika ajavahemiku (5 aastat) prognoositavad majandusnäitajad, sh eelarvepoliitika eesmärgid ja majandusreformide ajakava. Liitumiseelne majandusprogramm on põhiliselt suunatud Kopenhaageni kriteeriumide täitmisele. Ühtlasi peetakse silmas ka kandidaatriigi ettevalmistusi rahaliidu kriteeriumide täitmiseks, et saavutada valmisolek rahaliiduga ühinemiseks piiratud õigustega riigi staatuses. Majandusprogramm on täielikult kandidaatriigi enda ettevalmistatud dokument, mille täitmise tulemuslikkust hindavad ELi struktuurid. Sisu poolest on liitumiseelne majandusprogramm ühildumis- ja stabiilsusprogrammide⁵ eelkäija. Majanduspoliitika dialoog ELi ja kandidaatriikide vahel toimub kindla ajagraafiku alusel.

EUROOPA LIIDU JA KANDIDAATRIIKIDE VAHELISE MAJANDUS- POLIITILISE DIALOOGI AJAGRAAFIK ALATES 2002. AASTAST

Kandidaatriigid esitavad **15. augustiks** Euroopa Komisjonile liitumiseelsed majandusprogrammid. Euroopa Komisjon koostab esitatud programmide hinnangu **oktoobri keskel**, hinnangud kooskõlastatakse ELi Majandus- ja Finantskomitee asendusliikmete ning kandidaatriikide esindajate tasemel **oktoobri lõpuks**.

Novembris toimub ELi Majandus- ja Finantskomitee liikmete ning kandidaatriikide esindajate kohtumine, kus põhiteemaks on liitumiseelsed majandusprogrammid.

Detsembris osalevad kandidaatriigid ministrite tasemel Euroopa Majandus- ja Rahandusasjade Nõukogu (Ecofin) töös.

Lisaks liitumiseelse majandusprogrammi koostamisele ootab Euroopa Komisjon, et kandidaatriigid teavitaksid teda jooksvalt kõikidest olulistest majanduspoliitika muutustest ja suundumustest (sh eelarve puudujäägist, riigivõlast, kapitaliinvesteeringutest jmt)⁶. Samasugune nõue kehtib ka ELi liikmesriikidele.

Alates 2000. aastast avaldab Euroopa Komisjon kandidaatriikide kohta majandusprognoose kaks korda aastas. Alates 2001. aastast tehakse prognooside osas regulaarselt koostööd kandidaatriikide ekspertidega.

⁵ Ühildumis- ehk konvergentsiprogramme esitavad Euroopa Komisjonile ja Ministrite Nõukogule liikmesriigid, kes ei kuulu Eurosüsteemi, stabiilsusprogramme aga Eurosüsteemi riigid. Konvergentsiprogrammi eesmärk on Maastrichti kriteeriumide täitmine, stabiilsusprogrammi eesmärk aga stabiilsuse ja majanduskasvu pakti järgimine.

⁶ Eelarvest teatamise protseduur ehk *fiscal notification*.

KANDIDAATRIIKIDE EDUSAMMUD

2001. aasta suvel seadis Ülemkogu Göteborgis eesmärgi lõpetada läbirääkimised nende kandidaatriikidega, kes on selleks valmis, 2002. a lõpuks, võimaldamaks uutel liikmetel võtta osa 2004. aastal toimuvatest Euroopa Parlamendi valimistest. 2001. a detsembris nimetas Ülemkogu kümme kandidaatriiki, kes võiksid olla valmis lõpetama ettevalmistused liitumiseks 2002. a lõpuks, eeldusel, et läbirääkimised ja reformid jätkuvad sama edukalt kui seni: Eesti, Küpros, Leedu, Läti, Malta, Poola, Slovakkia, Sloveenia, Tšehhi Vabariik ja Ungari. Eesti Vabariigi Valitsus on seadnud endale eesmärgi lõpetada läbirääkimised 2002. a lõpuks.

Euroopa Komisjoni poolt 2001. a sügisel koostatud raportis kandidaatriikide edust liitumisprotsessis on märgitud, et poliitilist kriteeriumi täidavad jätkuvalt kõik kandidaatriigid peale Türgi. Majanduslikku kriteeriumi täidavad täielikult Küpros ja Malta. **Eestis, Leedus, Lätis, Poolas, Slovakkias, Sloveenias, Tšehhi Vabariigis ja Ungaris on toimiv turumajandus, mis peaks reformide jätkumisel tulema lähiajal toime ka ELi siseturul.**

Tähtsamad suunad kandidaatriikide jaoks on järkjärguline majandusstruktuuri ja -arengu taseme ühtlustamine Euroopa Liidu omaga, seadusandluse ülevõtmise lõpuleviimine ning seadusandluse efektiivne rakendamine, mis vajab eelkõige haldussuutlikkuse tõstmist.

REAALNE JA NOMINAALNE ÜHILDUMINE

Kandidaatriikide jaoks on lähiaastail majanduspoliitiliseks prioriteediks **majandusstruktuuri ja arengutaseme ühtlustamine ELi liikmesriikidega ehk stabiilse reaalse ühildumise (konvergensti) tagamine.**

Reaalsissetulekute ühtlustamine ei ole ega saagi olla ELiga ühinemise tingimuseks. Siiski on majanduspoliitikat kergem koordineerida olukorras, kus liikmesriikide vahel ei ole suuri sissetulekute ja hinnataseme erinevusi. Seetõttu pööratakse reaalselt ühildumist tagavatele protsessidele suurt tähelepanu. 2001. aastal ületas Eesti majanduskasv ELi oma, reaalsissetulekute vahe vähenes (vt tabel 3.1). Euroopa

Tabel 3.1. Euroopa Liidu kandidaatriikide põhilisi majandusnäitajaid 2000. aastal

Riik	Elanike arv (mln inimest)	SKP ühe elaniku kohta, ostujõu pariteedi alusel			SKP kasv	Väliskaubandus ELi riikidega (% kogu väliskaubandusest)	
		Eurodes		% ELi keskmisest		Eksport	Import
		2000	1999	2000			
Bulgaaria	8,2	5 400	22	24	5,8	51,2	44,1
Eesti	1,4	8 500	36	38	6,9	76,5	62,6
Küpros	0,8	18 500	81	83	4,8	47,7	55,9
Läti	2,4	6 600	27	29	6,6	64,6	52,4
Leedu	3,7	6 600	29	29	3,3	47,9	43,3
Malta	0,4	11 900	...	53	5,0	33,5	59,9
Poola	38,6	8 700	36	39	4,0	69,9	61,2
Rumeenia	22,4	6 000	27	27	1,6	63,8	56,6
Slovakkia	5,4	10 800	46	48	2,2	59,1	48,9
Sloveenia	2,0	16 100	71	72	4,6	63,8	67,8
Tšehhi Vabariik	10,3	13 500	59	60	2,9	68,6	61,9
Türgi	65,3	6 400	28	29	7,2	52,3	48,8
Ungari	10,0	11 700	51	52	5,2	75,1	58,4

Allikas: Euroopa Komisjoni 2001. aasta korraline aruanne kandidaatriikide edust Euroopa Liiduga ühinemisel, november 2001.

Komisjoni 2001. a korralises aruandes kandidaatriikide edust ELiga ühinemiseks valmistumisel on esile tõstetud Eesti, Läti, Poola, Sloveenia ja Ungari saavutusi selles valdkonnas.

Erinevalt reaalsest konvergenstist on nominaalne konvergens mõõdetav inflatsioonimäär, vahetuskursi jms näitajate kaudu. ELi majanduspoliitikas on nominaalsel ühildumisel ka otsene poliitiline väljund – sellest sõltub Euroopa Majandus- ja Rahaliidu täisliikmeks saamine ja liitumine Eurosüsteemiga. Selleks on vaja täita Maastrichti kriteeriumid, sh hoida inflatsioonimäär ja intressid ELi keskmise lähedal ning saavutada vahetuskursi stabiilsus euro suhtes.

RÕHUASETUS HALDUSSUUTLIKKUSELE

Läbirääkimiste praegusel etapil, mil kandidaatriigid on juba võtnud üle suure osa ELi seadusandlusest, on võtmeküsimuseks muutumas **haldussuutlikkus**: kandidaatriigid peavad tagama ka selle, et seadusandlus oleks täiel määral ja efektiivselt rakendatud. Vastavalt Ülemkogu otsusele hindab Euroopa Komisjon 2002. a alguses kandidaatriikide seisu liitumispartnerluse dokumendis prioriteetsetena välja toodud küsimustes. Vajadusel osutavad liikmesriigid kandidaatriikidele täiendavat abi probleemide lahendamisel.

Üheks kandidaatriikide haldussuutlikkuse hindamise vormiks on **Euroopa Komisjoni koordineeritavad programmid**⁷, kus hinnangu annavad liikmesriikide erialaekspertid. Nende kaasamine võimaldab lisaks regulatiivaktide vastavusele ELi nõuetele hinnata ka selliseid rakenduslikke aspekte, milles Euroopa Komisjonil ei tarvitse olla piisavalt kogemusi. Haldussuutlikkuse programmiga on juba alustatud finantsjärelevalve, justiits- ja siseküsimuste, eelarve, põllumajanduse, aatomienergia ohutuse ja keskkonna küsimustes.

EUROOPA KESKPANGA JA KANDIDAATRIIKIDE SUHTED

Euroopa Keskpangal (EKP) ja Euroopa Keskpankade Süsteemil (EKPS) on ELi ja liikmesriikide vahelises majanduspoliitilises dialoogis tähtis osa. EKPS on alates 2001. aastast kaasatud kandidaatriikide ja Euroopa Komisjoni vahelistesse läbirääkimistesse. Nimetatud dialoog pole siiski osa liitumiskõnelustest, vaid valmistab osalejaid ette ühtse rahapoliitika teostamiseks. Kandidaatriikide ja EKP koostöövormid hõlmavad nii majanduspoliitikat kui tehnilist koostööd.

Majanduspoliitilise dialoogi põhiteema on olnud finantssektori ning raha- ja vahetuskursipoliitika küsimused reaalse ja nominaalse ühildumise aspektist. 2001. a detsembris Berliinis toimunud EKP ja kandidaatriikide keskpankade presidentide kohtumisel ning seda ette valmistanud tippspetsialistide töökohtumisel oli vaatluse all eelkõige finantssektoriga seonduv⁸.

Keskpankadevahelise tehnilise kompetentsi ja koostöövõrgustiku loomisel osalevad valdkondade ekspertid ja spetsialistid töögruppides ja kursustel, mis hõlmavad maksesüsteemide ülesehitust, õigusküsimusi, majandusstatistikat ja pangajärelevalvet. Alates 2000. aastast on korraldatud rohkem kui 600 temaatilist üritust. 2001. aastal lisandus koostöö seoses ettevalmistustega euro kasutuselevõtuks praegustes liikmesriikides.

⁷ Peer Review Program.

⁸ Vt Koostöö Euroopa Keskpangaga, lk 79–80.

RAHAPOLIITIKA JA VAHETUSKURSIPOLIITIKA ÜHINEMISEL EUROOPA MAJANDUS- JA RAHALIIDUGA – ÜLDINE RAAMISTIK

Enne ühinemist ELiga ei ole kandidaatriikidele seatud otseseid piiranguid või kohustusi rahapoliitika ega vahetuskursirežiimi osas. Küll aga tuleb ELi liikmeks saamiseks täita rida tingimusi, nende hulgas ka selliseid, mis on seotud tulevase rahaliidu liikme staatuse ettevalmistamisega.

ELiga ühinemise hetkest saab kandidaatriigist Euroopa Majandus- ja Rahaliidu (EMU) piiratud õigustega liikmesriik. Sellise staatusega kaasnevad mitmed õigused ja kohustused:

- riigi keskpanga president osaleb Euroopa Keskpanga Üldkogu töös;
- igal aastal koostatakse ühildumisprogramm, mis keskendub Maastrichti kriteeriumide täitmisele;
- riik on kohustatud järgima ELi liikmetele kehtestatud eelarvepiiranguid⁹;
- vahetuskursipoliitika allutatakse ELi ühishuvidel¹⁰

Pärast ELiga ühinemist, kuid mitte tingimata kohe – täpne ajahetk sõltub uue liikmesriigi valmisolekust – fikseeritakse europiirkonna liikmesriikide, Euroopa Keskpanga ja konkreetse riigi kokkuleppel riigi valuuta keskkurs euro suhtes ja riik hakkab osalema euro ning Majandus- ja Rahaliidu piiratud õigustega liikmesriikide valuutade vahelises vahetuskursimehhanismis ERM2. Suurim lubatud kõikumisvahemik euro suhtes on 15% fikseeritud keskväärtusest, kuid on võimalik kokku leppida ka kitsamates vahemikes.

Vahetuskursimehhanismis ERM2 peab riik osalema vähemalt kaks aastat. Kui piiratud õigustega liikmesriik kaheaastase perioodi lõpuks täidab täisliikmeks saamiseks vajalikud kriteeriumid ning esitab europiirkonna liikmeks saamise taotluse, otsustab Euroopa Ülemkogu tema vastuvõtmise EMU täisliikmeks. Täisliikmeks saanud riik hakkab Euroopa Keskpankade Süsteemi kaudu teostama ühtset rahapoliitikat, ka muutuvas talle kohustuslikuks stabiilsuse ja majanduskasvu pakti nõuded.

RAHVUSVAHELINE VALUUTAFOND RAHA- JA PANGAPOLIITILISE KESKKONNA KUJUNDAJANA

2001. aastal jätkas Rahvusvaheline Valuutafond (RVF) juba eelmistel aastatel prioriteetsete finantsüsteemi stabiilsuse teemade käsitlemist. Jätkus liikmesriikide majandusolukorra regulaarne seire, põhirõhk finantssektori ning rahvusvahelise finantsüsteemi stabiilsuse tagamisel. Oluliseks edasiminekkuks 2001. aastal tuleb pidada saavutusi eelhoiatusindikaatorite väljatöötamisel nii mikro- kui makrotasandil. Samuti liitub üha enam RVFi liikmesriike fondi algatatud finantssektori läbipaistvuse ning stabiilsuse hindamise projektidega.

Eelhoiatusindikaatorite väljatöötamine finantssektori stabiilsuse hindamiseks ning finants- ja reaalmajanduslik stabiilsusanalüüs on RVFi huviorbiidis olnud ka varem, kuid vajadus nende järele tugevnes pärast Aasia ja Venemaa finantskriisi. Peamiselt arenevate turgude makromajanduslikust või poliitilisest ebastabiilsusest alguse saanud probleemid jõuavad kiiresti finantssektorisse ning

⁹ Piiratud õigustega liikmesriigi suhtes eelarvepiirangute rikkumise korral sanktsioone siiski ei rakendata.

¹⁰ EL on seisukohal, et selle etapi jaoks ühtset kohustuslikku vahetuskursimudelit välja töötada ei ole võimalik; kursi valik sõltub riigi majandusolukorrast. Nn libisev vahetuskurs, kus valuuta odavneb-kallineb mõne teise valuuta suhtes teatud kindla graafiku alusel, ja kursi fikseerimine mõne muu valuuta suhtes peale euro on siiski vastuolus *acquis communautaire* i põhimõtetega. Eestil puhul on nii Euroopa Komisjon kui ka Euroopa Keskpank kinnitanud, et meie valuutakomitee raamistik on sellel etapil kasutamiseks kõigiti sobiv.

puudulik järelevalve, rahvusvahelistele nõuetele mittevastav raamatupidamistava ning vähene läbi-
paistvus võivad põhjustada finantssektori ettevõtete maksejõuetuse. Eelhoiatusindikaatorid aitaksid
varakult märgata sektori võimalikke probleeme ning analüüs tooks selgemalt esile reaalmajanduse ja
finantssektori omavahelised seosed ning võimalikud probleemide ülekandumise kanalid. Selle töö
hõlbustamiseks töötas RVF liikmesriikide kogemustele toetudes välja baasnäitajate ja soovituslike
majandusnäitajate kogumid. Fondi juhatus kiitis need heaks 2001. a juunis. Järgmine etapp on nende
indikaatorite omavaheliste suhete analüüsijuhendi väljatöötamine.

**Liikmesriikides läbiviidavad finantssektori stabiilsuse hindamise programmid ja heale tavale
vastavuse hinnangud** on muutumas üha populaarsemaks, sest mõistetakse, et finantskriise on palju
odavam ennetada kui püüda neist välja tulla. Finantssektori hindamise programm¹¹, mida Valuutafond
ja Maailmapank koostöös korraldavad, on üks võimalus aidata riigil määratleda probleemsed valdkon-
nad ning soovitada võimalikke muudatusi seadusandluses ja tururegulatsioonis. Eesti oli nende 12
esimese riigi hulgas, kus selline hindamine 2000. aastal edukalt läbi viidi. 2001. aasta lõpuks aga oli
hinnatud kokku 36 riiki.

Viimaseil aastail on RVF pidanud tegelema nii Venemaa, Brasiilia, Argentina kui ka Türgi ülisuurte
abipaketidega. Siit saadud kogemusele tuginedes on fond asunud välja töötama raamistikku **erasektori
kreditoride kaasamiseks riigivõla restruktureerimisse**. Riigid, kelle võlakoorem on muutunud
tasakaalustamatuks, peavad saama võimaluse omaenese erasektori kreditoridega samamoodi kindla
korra kohaselt läbi rääkida, nagu see on korraldatud institutsionaalsete investoritega. Keerukamaks
on olukord muutunud just seetõttu, et oluliselt on laienenud investorite hulk – eraisikutest suurte
rahvusvaheliste pankadeni – ning kõigi nende kreditoride üheaegset otsust võlg restruktureerida on
praegu võimatu saavutada.

Koostöös Maailmapanga jt rahvusvaheliste kreditoridega on RVF viimaseil aastail teinud olulisi
edusamme **suure võlakoormusega vaeste riikide**¹² **abiprogrammi** elluviimiseks. Vaeste riikide võla-
koormuse vähendamise tingimus on, et need järgivad majanduskasvu toetava ja tsiviilühiskonna arengut
soodustava majandusprogrammi¹³ nõudeid. Seda jälgivad abiandjad tähelepanelikult. Tänu abi-
programmile on võimalik tasakaalustada maailma majandusarengut, vähendada vaesust ning ühtlasi
võimalike pingekollete arvu.

HIPCI riikide hulka kuulub 42 maad. Abiprogrammi elluviimine läheb prognooside kohaselt maksma
ligikaudu 33 miljardit Ameerika dollarit ja vabastab vaesed riigid 54 mld dollari suurusest võlakoormast.
RVF on loonud spetsiaalse fondi programmi toetuseks. Programmi on otsustanud toetada 93 liikmesriiki,
sh ka Eesti¹⁴. Riikideks, kes on kiirendanud reforme ja järginud kokku lepitud majandusprogramme,
on näiteks Uganda, Tansaania ja Boliivia.

RAHAPESU JA TERRORISMI FINANTSEERIMISE TÕKESTAMISE ALANE RAHVUSVAHELINE TEGEVUS

2001. a 11. septembril USAs aset leidnud terrorirünnakute järel ühines kogu rahvusvaheline üldsus
selleks, et ära hoida niisuguste sündmuste kordumine. Siiski oleks vale väita, et kõrgendatud tähelepanu
rahapesu ja terrorismi finantseerimise tõkestamisele on uus asi, millega alustati 2001. a teisel poolel.
Näiteks sama aasta kevadel otsustasid Valuutafond ja Maailmapank laiendada oma tegevust selles
valdkonnas. Rahapesu tõkestamise vahendeid on arendatud pidevalt ka Euroopa Liidus ja muudes
rahvusvahelistes organisatsioonides.

¹¹ *Financial Stability Assessment Program*; FSAP.

¹² *Heavily Indebted Poor Countries*; HIPC.

¹³ *Poverty Reduction Strategy Paper*; PRSP.

¹⁴ Vt Eesti osalemine suure võlakoormusega vaeste riikide abiprogrammis, lk 80–81.

FINANTSTEGEVUSES RAHAPESU TÕKESTAMISE TÖÖRÜHM

Rahapesu tõkestamise eesmärkidel 1989. aastal G-7 riikide poolt ning Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni egiidi all loodud **Finantstegevuses Rahapesu Tõkestamise Töörühm**¹⁵ on põhiline rahapesu tõkestamisele keskenduv rahvusvaheline organisatsioon, mis töötab välja vastava võitluse poliitikat ja metodoloogilisi soovitusi. FATFi liikmeks on 29 riiki ja territooriumi¹⁶, lisaks FATFile on loodud ka regionaalsed samadel põhimõtetel töötavad organisatsioonid. Eesti on Euroopa Nõukogu juures tegutseva vastava komitee liige.

FATFi 40 soovitus rahapesu tõkestamiseks¹⁷ on tähtsaim rahvusvaheline standard selles valdkonnas. Lisaks avaldab FATF alates 2000. aastast perioodiliselt nimekirja riikidest ja territooriumidest, kus võimud ei pööra piisavat tähelepanu rahapesuvastasele võitlusele¹⁸ ning seetõttu võivad tehingud nende piirkondadega sisaldada suuremat rahapesu ohtu. Vajadusel rakendavad FATFi liikmed selliste riikide ja territooriumide suhtes meetmeid. 2001. a detsembris otsustati rakendada meetmeid Nauru suhtes.

Oma erakorralisel kohtumisel 2001. a oktoobri lõpul otsustasid FATFi liikmed laiendada organisatsiooni mandaati selliselt, et oleksid kaetud ka terrorismi finantseerimise vastu võitlemise küsimused. Samal erakorralisel kohtumisel võtsid FATFi liikmed vastu kaheksa soovitusi terrorismi finantseerimise tõkestamiseks.

FATFi 40 SOOVITUST VÕITLEMISEKS RAHAPESUGA JA ERISOOVITUSED VÕITLEMISEKS TERRORISMI FINANTSEERIMISEGA

Praegune redaktsioon 40 soovitusest rahapesuga võitlemiseks võeti vastu 1996. aastal. Soovitused hõlmavad järgmisi aspekte:

- üldine raamistik (ÜRO 1988. a konventsiooni ratifitseerimine ja finantsinstitutsioonide saladust reguleerivate seaduste modifitseerimine selliselt, et need ei takistaks rahapesuga võitlemist);
- seadusandlikud aspektid (rahapesu kriminaalkuriteoks kuulutamine vastavalt ÜRO 1988. a konventsioonile; seadusandlikul tasemel sätestatud võimalused "musta raha" külmutamiseks ja konfiskeerimiseks);
- kogu finantssüsteemi kattev rahapesuvastase võitluse raamistik (kliientide identifitseerimine ja informatsiooni säilitamise nõuded, mis kehtivad lisaks pankadele ka mittepangandusliku finantssektori asutustele; finantsettevõtete siseste protseduurireeglite fikseerimine; kõrgendatud tähelepanu tehingutele piirkondadega, kus võimud ei rakenda piisaval määral rahapesuvastast poliitikat jm);
- tõhus riigisisene ja rahvusvaheline koostöö.

31. oktoobril 2001 võtsid FATFi liikmed oma erakorralisel kohtumisel vastu 8 erisoovitust terrorismi rahastamise tõkestamiseks, mis sisaldavad järgmisi nõudeid:

- ÜRO 1999. a konventsiooni ratifitseerimine ja ÜRO Julgeolekunõukogu vastavate resolutsioonide (eelkõige resolutsiooni 1373/2001) rakendamine;
- terrorismi rahastamise kriminaalkuriteoks kuulutamine ning seadusandlikud võimalused sellise raha külmutamiseks ja konfiskeerimiseks;
- finantssektori kohustus esitada vastavale riigivõimuorganile informatsiooni tehingute kohta, mille puhul on alust kahtlustada terrorismi rahastamist;
- rahvusvaheline koostöö;
- kõrgendatud tähelepanu mittepanganduslikele raha ülekandmisteenust pakkuvaile asutustele ja mittetulundusühingutele.

¹⁵ Financial Action Task Force on Money Laundering; FATF.

¹⁶ Põhilised OECD liikmed, lisaks tähtsamad Aasia ja Ladina-Ameerika finantskeskused.

¹⁷ FATF 40 recommendations.

¹⁸ Non-Cooperative Countries and Territories List.

ÜRO

ÜRO on võtnud vastu mitmeid konventsioone rahapesu ja terrorismi tõkestamiseks. Need on selle valdkonna põhilised rahvusvahelised õigusaktid. Kriminaalkuritegude tulemusena omandatud vahendite legaliseerimise (rahapesu) vastu võitlemiseks võeti 1988. aastal vastu **narkootiliste ja psühho-troopsete ainete ebaseadusliku ringluse vastane konventsioon** (Viini konventsioon)¹⁹. Terrorismi rahastamise seisukohalt on olulisem 1999. a 9. detsembril ÜRO poolt vastu võetud **terrorismi rahastamise tõkestamise rahvusvaheline konventsioon**²⁰.

Lisaks konventsioonidele on ÜRO Julgeolekunõukogu vastu võtnud mitmeid resolutsioone terrorismivastase võitluse kohta. Vastavalt Julgeolekukomitee resolutsioonile nr 1373, mis võeti vastu 28. septembril 2001, edastavad riigid ÜRO vastavale komiteele raportid, mis kirjeldavad riigis rakendatavaid meetmeid. Eesti saatis raporti ÜRO-le 27. detsembriks 2001 ning see on avaldatud organisatsiooni veebilehel²¹ koos teiste riikide analoogiliste raportitega.

RAHVUSVAHELINE VALUUTAFOND

Et rahapesuvastane võitlus seostub otseselt finantssektori poliitika heade tavade ja läbipaistvusega, on see teema olnud Rahvusvahelises Valuutafondis arutlusel juba viimase paari aasta jooksul. Erinevate organisatsioonide koostöö rahapesu ja terrorismi finantseerimise tõkestamise küsimustes tihenes järsult pärast terrorirünnakut USA-le. Ottawas 17. novembril kogunenud Rahvusvaheline Raha- ja Finantskomitee²² otsustas tugevdada fondi rahapesu tõkestamise alast seiret. Alates 2002. aastast tugevdab RVF riikide rahapesu tõkestamise alase tegevuse jälgimist iga-aastaste majanduspoliitiliste konsultatsioonide käigus. Erilise tähelepanu all on maksuvabades piirkondades toimuv rahapesu ja terrorismi finantseerimine, kuid rahapesule suunatakse senisest olulisemat tähelepanu kõigi riikide puhul. Fondil on kavas pilootprojektina läbi viia ka põhjalik rahapesu ja terrorismi finantseerimise tõkestamise uuring valitud liikmesriikides. Eesti on samuti andnud nõusoleku selles projektis osaleda.

EUROOPA LIIT

Pärast 11. septembri terrorirünnakut ühines Euroopa Liit kõigi rahvusvahelisel tasemel algatatud terrorismivastase võitluse aktsioonidega. Koostöö rahvusvahelise üldsusega hõlmab julgeoleku, majandus- ja rahandusküsimusi, humanitaarabi ja välispoliitikat, kusjuures ELi tasandil rakendatav poliitika täiendab liikmesriikide samme neis valdkondades, kus ühine koordineeritud tegevus on tulemuslikum. Euroopa Ülemkogu võttis 2001. a detsembris Laekenis vastu ühisseisukohtade terrorismiga võitlemise küsimustes. Nende seisukohtadega ühinesid ka kandidaatriigid, sh Eesti²³.

Ühisseisukohtade aluseks on Ülemkogu erakorralisel istungil Brüsselis 21. septembril 2001 vastu võetud terrorismiga võitlemise tegevusplaan, mis hõlmab Euroopa ühtse vangistuskäsu vastuvõtmist, terrorismi ühtse definitsiooni ja ühtsete karistusmeetmete viimist liikmesriikide seadusandlusesse, Euroopa ühtse terroristlike organisatsioonide nimekirja väljatöötamist (täiendab vastavaid USA julgeolekuorganite poolt koostatavaid nimekirju Euroopa territooriumil tegutsevate terroristlike organisatsioonide osas) ja muid samme.

¹⁹ Selle konventsiooni ratifitseerimine on esimene FATFi rahapesu tõkestamise alastest soovitustest. Eestis ratifitseeriti konventsioon 2000. aastal. Eesti on ratifitseerinud ka Euroopa Nõukogu rahapesu ning kriminaaltulu avastamise, arestimise ja konfiskeerimise konventsiooni.

²⁰ Konventsiooni ratifitseerimisseadus on Riigikogu menetluses.

²¹ Internetilehekülje aadress on <http://www.un.org/Docs/sc/committees/1373/>

²² International Monetary and Financial Committee; IMFC.

²³ Vt Rahapesu- ja terrorismivastase võitluse korraldus Eestis, lk 58–59.